

พระประวัติ
สมเด็จพระนเรศวรมหาราช
พระนิพนธ์
สมเด็จพระกรมพระยาเดชาดิศร

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทาน
ในงานถวายพระเพลิงพระบรมศพ
พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล

ณพระเมรุมาศท้องสนามหลวง
วันที่ ๑๙ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๙๓

ขบวนการค้ำหนังสืออนุสรณ์งานศพ : การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงพาณิชย์

อนุเทพ หน่อบุญโยง

คณะกรรมการบริหารสมาคมประวัติศาสตร์ ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

บทคัดย่อ

หนังสืออนุสรณ์งานศพ เป็นหนังสือประเภทหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะตัว จัดเป็นหนังสือหายาก ตีพิมพ์จำนวนเล่มที่จำกัด ไม่สามารถซื้อหาอ่านได้ตามร้านจำหน่ายหนังสือหรือแหล่งสารนิเทศทั่วไป หลายเล่มมีเรื่องราว เนื้อหาสาระความรู้ ข้อมูล ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ รวมถึงชีวประวัติของผู้ตายที่เป็นบุคคลสำคัญหรือผู้มีชื่อเสียงในสังคม เป็นหนังสือที่มีความน่าสนใจ มีคุณค่าต่อผู้สนใจศึกษาจำนวนไม่น้อยด้วยคุณค่าและคุณูปการของหนังสืออนุสรณ์งานศพในด้านต่างๆ ทำให้เป็นที่ต้องการของบุคคลกลุ่มต่างๆ สำหรับนำไปสะสม หรือใช้ประโยชน์ทางวิชาการ จึงก่อให้เกิดการแสวงหาและนำมาซึ่งธุรกิจการค้าซื้อ-ขาย แลกเปลี่ยนหนังสืออนุสรณ์งานศพขึ้น เมื่อหนังสืออนุสรณ์งานศพเข้าสู่ระบบตลาด ผ่านกระบวนการจัดการในเชิงพาณิชย์ กระบวนการสร้างราคาหรือมีการจัดการในเชิงธุรกิจเข้ามาเกี่ยวข้อง ทำให้สถานะเดิมของหนังสือที่เป็นเพียงของชำร่วยหรือของที่ระลึกสำหรับแจกจ่ายแก่ผู้มีเกียรติหรือผู้ที่มาร่วมงานศพกลับกลายเป็นสินค้าตอบสนองความต้องการกลุ่มบุคคลใหม่ คือ ผู้สนใจ นักอ่าน นักสะสมหรือนักวิชาการโดยมีแหล่งจำหน่ายที่สำคัญ เช่น แผงหนังสือเก่าย่านท่าเตียน-ท่าช้าง ตลาดนัดวรจักร ร้านหนังสือเก่าตลาดนัดจตุจักร บูธจำหน่ายหนังสือในงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติประจำปีหรือร้านจำหน่ายหนังสือเก่าออนไลน์ตามเว็บไซต์บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตซึ่งแหล่งจำหน่ายดังกล่าวได้หนังสืออนุสรณ์งานศพจากการรับซื้อจากแหล่งต่างๆ เช่น รถรับซื้อของเก่าตามบ้านเรือน ร้านขายของเก่าจากหน่วยงาน/บุคคลที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับการจัดการงานศพหรือแม้กระทั่งจากผู้ที่ไปขอรับหนังสือตามงานฌาปนกิจหรือพระราชทานเพลิงศพโดยเฉพาะในงานศพของบุคคลที่มีชื่อเสียง ซึ่งความน่าสนใจของเนื้อหาที่ตีพิมพ์ ความมีชื่อเสียงของผู้ขายขนมการจัดทำรูปเล่ม อายุและสภาพหนังสือ จำนวนเล่มที่วางจำหน่ายหมุนเวียนในตลาด รวมถึงความสัมพันธ์ส่วนบุคคลระหว่างผู้บริโภคนักหนังสือกับผู้ค้ำหนังสือ ถือเป็นปัจจัยที่สำคัญในการกำหนดหรือตั้งราคาหนังสืออนุสรณ์งานศพให้มีมูลค่าเพิ่มในเชิงเศรษฐกิจ

รูปที่ 1 หนังสือ “พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” ที่ตีพิมพ์ขึ้นในคราวงานถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล ณ พระเมรุมาศท้องสนามหลวง วันที่ 29 มีนาคม 2493

Trading Process of Cremation Memorial Books : Commercialization of Cultural Resources

Anuthep Norboonyong

Executive Committee of The Historical Society Under The Royal Patronage of H.R.H.

Abstract

The cremation memorial book is a unique, rare, and limited-edition book. It cannot be found in general book stores or online information sources. The Cremation Memorial Book comprises substantive knowledge of historical facts, and biographies of the deceased and of famous people, remarkable and significant – interesting information for general interest and of great use across fields and disciplines. The book serves as a memorial and souvenir for attendees of the documented funerals, as well as a source of inspiration and interest for readers, collectors, academics, and general audiences. Important commercial venues for this book include the antique bookstall at Tha Tian – Tha Chang, Worachak market, the antique book store at Chatuchak Market, and book booths in the Thailand Book Fair and online shops on the internet. Venues that specialize in antiques, collectables, curios, heirlooms, and rare and unique books will appreciate the Cremation Memorial Book, as will readers and shoppers interested in learning about late nobility, leaders, and famous people. The quality craftsmanship, pristine condition, and imitable style and layout will make the Cremation Memorial Book a lasting treasure for buyers and owners, guaranteed to increase in value and worth as the years go by, and the figures documented therein slip further and further into history.

1. บทนำ

ตามนโยบายและแผนงานของกรุงเทพมหานครที่เอาจริงเอาจังกับการจัดการใช้พื้นที่ในเขตเมืองขึ้นในด้วยการจัดระเบียบการค้า ร้านค้า แผงค้าและผู้ค้าบนบาทวิถีย่านท่าเตียน-ท่าช้าง-ท่าพระจันทร์ เพื่อแก้ไขปัญหาการใช้พื้นที่กีดขวางการสัญจรไปมาของผู้ใช้บาทวิถี รวมถึงเสริมสร้างทัศนียภาพที่ดีในพื้นที่ที่อุดมไปด้วยสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติ เปรียบเสมือนหัวแวนแห่งกรุงรัตนโกสินทร์อันดึงดูดผู้คนต่างๆ ทั้งชาวไทยและนานาชาติจากทั่วทุกมุมโลกให้มาเยี่ยมเยือน บทความนี้จะขอนำเสนอถึงบริบทการค้าบนบาทวิถีเลียนแบบนมหาราช หรือแผงลอยหาบเร่แบงะดินย่านท่าเตียน-ท่าช้าง เป็นแหล่งรวมของเก่าของมือสองสารพัดสารพัน เป็นต้นว่า วัตถุมงคลทุกรุ่นทุกสมัย ยาแผนโบราณ หนังสือเก่า ของใช้แปลกๆ จากทั่วทุกมุมบ้าน รวมไปถึงของชำร่วยแจกฟรี อย่างหนังสืออนุสรณ์งานศพบุคคลต่างๆ ที่ผู้คนส่วนใหญ่ไม่เคยทราบมาก่อนว่าสามารถซื้อขายแลกเปลี่ยนเป็นสินค้าที่สามารถสร้างมูลค่าได้ไม่น้อย แล้วหนังสืออนุสรณ์งานศพเหล่านี้มีที่มาจากไหนกัน? มีเส้นทางการค้าจากเมรุมาสู่แผงหนังสือเก่าย่านท่าเตียน-ท่าช้างได้อย่างไร? และอะไรที่ทำให้หนังสือเหล่านี้เป็นที่ต้องการและสามารถซื้อขายสร้างมูลค่าเพิ่มในเชิงเศรษฐกิจได้ไม่น้อย?

2. หนังสืออนุสรณ์งานศพ

หนังสืออนุสรณ์งานศพ เป็นสื่อสิ่งพิมพ์ที่จัดทำขึ้นเพื่อแจกจ่ายเป็นของชำร่วยหรือของที่ระลึกครวร่วมงานบำเพ็ญกุศลอวมงคลต่างๆ เช่นงานฌาปนกิจศพพระราชทานเพลิงศพ พระราชทานดินฝังศพหรือบำเพ็ญกุศลอัฐิ บรรจ้อัฐิ ฯลฯ ซึ่งผู้คนทั่วไปมักจะเรียกกันติดปากว่า “หนังสืองานศพ” ซึ่งประเพณีการพิมพ์หนังสือแจกเป็นของชำร่วยมีมาแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 โดยมองเห็นว่าหนังสือเป็นสิ่งที่ให้ประโยชน์และความรู้ไม่เฉพาะแต่ผู้ที่ได้รับแจกหรือครอบครัวของผู้นั้น ยังอำนวยความสะดวกและความรู้แก่ผู้อื่นอีกด้วย ทั้งนี้เพราะหนังสือเป็นสิ่งที่สามารถหยิบยืมและแพร่หลายกว่าของชำร่วยอย่างอื่น¹ แต่ในระยะแรกๆ ยังไม่ถือปฏิบัติเป็นกันเป็นประเพณีหรือเป็นที่นิยมกันกว้างขวางมากนัก ด้วยผู้ที่ประสงค์จะแจกหนังสือเป็นของชำร่วยในงานศพต้องเป็นผู้ที่มีกำลังทรัพย์ กำลังคนและวาสนาบารมี² ประกอบกับการจัดพิมพ์หนังสือใน

¹ สวณ อ้นคง. “การแจกหนังสือเป็นของชำร่วย”. *สิ่งแรกในเมืองไทย*. กรุงเทพฯ : แพรวพิทยา, 2529, น.165

² สุพัฒน์ ส่องแสงจันทร์. *การศึกษาประเภทของหนังสืออนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพที่คัดลอกเรื่องจากต้นฉบับของหอสมุดแห่งชาติและเรื่องที่ได้จากแหล่งอื่น ๆ ระหว่าง พ.ศ. 2501-2510* (กรุงเทพฯ : ม.ป.พ.), 2512, น.10

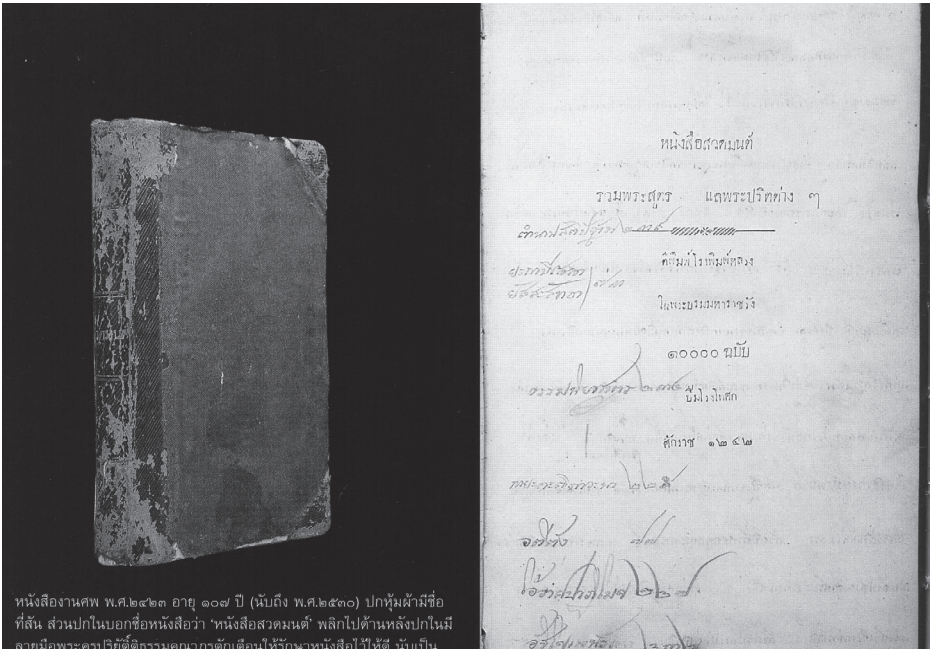
ช่วงแรกนั้นยังกระทำไม่ได้ไม่สะดวกนัก ทำให้การพิมพ์หนังสือเพื่อแจกในงานศพในระยะแรกจำกัด
อยู่แต่ในหมู่พระบรมวงศานุวงศ์ เจ้านาย และข้าราชการชั้นสูง³

หนังสือบทสวดมนต์หลวง “สาราทานปริยายกถามรรค” ที่รัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้
พิมพ์ขึ้นในคราวงานพระเมรุพระศพสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี และ
สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าหญิงกรมมาศเพชรรัตน์ โสภางคทัศนียลักษณ์ อรรควรราชกุมารี
เมื่อ พ.ศ. 2423 เชื่อกันว่าเป็น “หนังสือสวดมนต์ภาษาไทยเล่มแรกที่พิมพ์ขึ้นในประเทศไทย และเป็น
เป็นหนังสืออนุสรณ์งานศพเล่มแรกของไทย”⁴

จากการค้นพบของสยามบรรณาคม ร้านจำหน่ายหนังสือเก่า หนังสือหายาก และ
หนังสืออนุสรณ์งานศพบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต www.digitalrarebook.com ได้พบ “หนังสือ
สวดมนต์” ที่ “ท่านอิม” จัดพิมพ์สำหรับถวายพระสงฆ์ในการศพ “ท่านผู้หญิงเปี่ยม” ผู้เป็น
มารดา จำนวน 1,000 ฉบับ เมื่อ พ.ศ. 2435 ซึ่งหนังสือเล่มดังกล่าวได้จัดพิมพ์ขึ้นห่างจากหนังสือ
สวดมนต์ฉบับงานพระเมรุพระศพสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ฯ และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ
เจ้าฟ้าหญิงกรมมาศเพชรรัตน์ฯ เพียง 12 ปี และห่างจากหนังสือสวดมนต์ฉบับงานพระเมรุ
พระศพสมเด็จพระเจ้าลูกเธอฯ เจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์ เพียง 5 ปี แต่มีเนื้อหาแตกต่างกันบ้าง
เล็กน้อย จึงอาจสันนิษฐานได้ว่าการจัดพิมพ์หนังสือสวดมนต์ฉบับงานพระเมรุพระศพสมเด็จพระ
พระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ฯ และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าหญิงกรมมาศเพชรรัตน์ฯ
จะก่อให้เกิดความนิยมในหมู่สามัญชนให้ดำเนินรอยตามพิมพ์หนังสือสวดมนต์ตามอย่างบ้าง

³ ศิริเพ็ญ น้าสกุลและสุ้มยวดี เมฆสุด. “สารพัดสารพันงานสร้างสรรค์ หนังสืองานศพ ส่วนหนึ่งของหนังสือ
งานศพวัดบวรนิเวศวิหาร”. *จดหมายเหตุสมาคมจดหมายเหตุไทย*, 4 (ตุลาคม 2540-กันยายน 2541).

⁴ อนุমানราชชน. พระยา. *พื้นความหลัง เล่ม 4* (พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : ศยาม), 2547, น.169-170

หนังสืองานศพ พ.ศ.๒๔๒๓ อายุ ๑๐๗ ปี (นับถึง พ.ศ.๒๕๓๐) ปกหุ้มผ้ามีชื่อที่สัน ส่วนปกในบอกชื่อหนังสือว่า "หนังสือสวดมนต์" พลิกไปด้านหลังปกในมีลายมือพระครูปริยัติธรรมคนแรกตกเตียงใช้รักษาหนังสือไว้ให้ สันเป็น

รูปที่ 2 หนังสืองานศพ พ.ศ.2423 ปกหุ้มผ้ามีชื่อที่สัน ส่วนปกในบอกชื่อหนังสือว่า "หนังสือสวดมนต์" พลิกไปด้านหลังปกในมีลายมือพระครูปริยัติธรรมคนแรกตกเตียงใช้รักษาหนังสือไว้ให้ สันเป็นหนังสือที่มีคุณค่าสูงเล่มหนึ่ง เพราะมีหลงเหลืออยู่น้อยมากทั้งๆ ที่พิมพ์ถึง 10,000 ฉบับ

ดังเช่นการจัดพิมพ์ "หนังสือสวดมนต์ฉบับงานศพท่านผู้หญิงเปี่ยม" ที่กล่าวมา และเชื่อว่าเป็น "หนังสืออนุสรณ์งานศพสามัญชนที่เก่าแก่ที่สุดของเมืองไทย" หรือในปี พ.ศ. 2438 "แม่แอม" ได้นำเอาหนังสือ "พระรัชมปทัฏฐกถาบันตัน" ชำระโดย พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส (พระอิสริยยศในขณะนั้น) และสอบทานโดย ม.ร.ว. พระสุจิตต์ จำนวน 30 เล่ม มาแจกในงานศพบุตรหญิงของท่าน ซึ่งถือได้ว่าเป็นหนังสืออนุสรณ์งานศพของสามัญชนอีกเล่มหนึ่ง เป็นต้น⁵

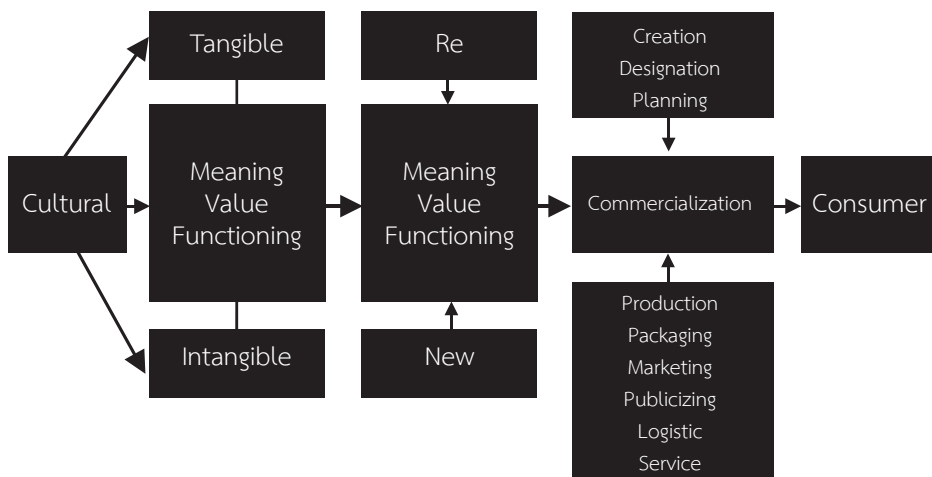
⁵ โกศล ช่อมภา. หนังสืออนุสรณ์งานศพสามัญชนเล่มแรกของสยาม? เข้าถึงเมื่อวันที่ 13 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้จาก <http://www.thaibiography.com/index.php?lay=show&ac=article&id=539011528>

3. การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงพาณิชย์

การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงพาณิชย์ หรือ การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม คือ “กระบวนการ” หรือชุดของการกระทำกิจกรรมหรือปฏิบัติการ ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรวัฒนธรรม ในจับต้องได้หรืออยู่ในเชิงรูป (Tangible Cultural Resources) และทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Resources) ซึ่งวัฒนธรรมบางอย่างมีสถานะเป็นทั้งสองประเภท วัฒนธรรมทั้งสองประเภทมีความหมาย (Meaning) คุณค่า (Value) และ หน้าที่ (Functioning) ในตัวมันเองในมิติหรือบริบทใดบริบทหนึ่ง หากมีการประเมินคุณค่าหรือศักยภาพของทรัพยากรวัฒนธรรม ก็จะทำให้ทราบว่าทรัพยากรวัฒนธรรมต่างๆ ที่มีอยู่มีคุณค่าในด้านใดบ้าง และมีความสมบัติเหมาะสมต่อการตัดสินใจที่จะลงทุนลงแรงดำเนินการใดๆ ต่อไปหรือไม่ เพราะหากพิจารณาแล้วพบว่ามียุทธศาสตร์น้อยหรือไม่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมต่อการอนุรักษ์หรือพัฒนา ก็อาจตัดสินใจไม่ดำเนินการใดๆ ต่อไปก็ได้ หรือพิจารณาแล้วเห็นว่าทรัพยากรวัฒนธรรมนั้นๆ มีคุณค่าและมีความสมบัติที่เหมาะสมอย่างยิ่งต่อการดำเนินการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ในฐานะเป็นแหล่งเรียนรู้หรือแหล่งทำมาหากินในด้านต่างๆ ก็จะสามารถตัดสินใจวางแผนว่าจะทำอย่างไรต่อไปจึงจะเกิดประโยชน์อย่างยั่งยืนต่อไป

ทรัพยากรวัฒนธรรมจะมีความหมาย คุณค่าและหน้าที่ใหม่ ที่ต่างไปจากความหมาย คุณค่าและหน้าที่เดิม หากถูกอธิบายหรืออยู่ในบริบทอื่นๆ ทำให้มีความหมาย คุณค่าหรือหน้าที่มากกว่าหนึ่ง (Re-Meaning) (Re-Value) (Re-Functioning) ซึ่งการสร้างความหมาย คุณค่า และกำหนดบทบาทหรือหน้าที่ใหม่ให้กับทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีอยู่แต่อาจจะไม่ได้ทำหน้าที่ดั้งเดิมอย่างที่เคยเป็นในอดีตและมีการนำเอาทรัพยากรวัฒนธรรมนั้นๆ มาปรับปรุงและพัฒนาเพื่อใช้ประโยชน์ในความหมายใหม่ ในบทบาทหน้าที่ใหม่ เป็นการ “ผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม” ทำให้เกิดความหมาย คุณค่าและหน้าที่ใหม่ (New) ซึ่งความหมาย คุณค่า หน้าที่ของวัฒนธรรมที่ถูกผลิตขึ้นมาใหม่นี้ หากมีกระบวนการนำเอาวัฒนธรรมมาทำให้กลายเป็นสินค้า (Commercialization) โดยอาศัยกระบวนการจัดการในลักษณะของการจัดการในเชิงธุรกิจ เช่น การออกแบบ (Designation) การวางแผน (Planning) การผลิตในลักษณะอุตสาหกรรม (Production) การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ (Packaging) การส่งเสริมการขาย (Marketing & Promotion) การขนส่ง (Logistic) การบริการ (Service) ฯลฯ ก็จะทำให้วัฒนธรรมนั้นๆ เป็นที่น่าสนใจและตรงกับความต้องการของผู้บริโภคได้ต่อไป

ดังนั้นวัฒนธรรมทั้งประเภทที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้มีความหมาย คุณค่าหรือหน้าที่ในตัวของมัน อาจมีคุณค่า ความหมายและหน้าที่อาจถูกอธิบายขึ้นใหม่ได้หากอยู่ในบริบทอื่น ทำให้มีคุณค่า ความหมายและหน้าที่มากกว่าหนึ่ง เป็นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ซึ่งระบบหรือกระบวนการจัดการเชิงพาณิชย์หรือกระบวนการทำวัฒนธรรมให้กลายเป็นสินค้าก็ถือเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้วัฒนธรรมมีคุณค่า ความหมายและหน้าที่มากกว่าหนึ่งจากคุณค่า ความหมาย และหน้าที่เดิม ทำให้วัฒนธรรมนั้นๆ เป็นที่น่าสนใจ ตรงกับความต้องการของกลุ่มหรือบุคคลอื่นๆ ในวงกว้าง ไม่ได้จำกัดอยู่แค่เจ้าของวัฒนธรรมหรือผู้ใช้วัฒนธรรมดั้งเดิมอีกต่อไป⁶

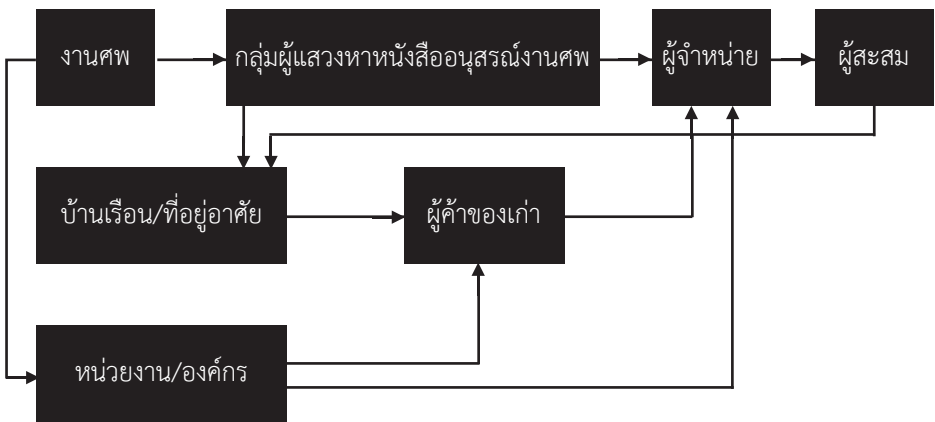

แผนภาพที่ 1 แสดงกระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงพาณิชย์

⁶ สายันต์ ไพรชาญจิตร์. archaeopen 10 ปี โบราณคดีชุมชน The First Decade of Community Archaeology (กรุงเทพฯ : ศูนย์ศึกษาพัฒนาโบราณคดีชุมชน), 2553, น.46-61

4. เส้นทางการขายหนังสืออนุรักษ์งานศพ

ปัจจุบันหนังสืออนุรักษ์งานศพ จัดเป็นหนังสือประเภทหนึ่งที่ทำขึ้นเฉพาะกิจมีจำนวนเล่มที่ตีพิมพ์ที่จำกัด ที่ผู้สะสมหนังสือนิยมสะสมกันเพราะเป็นหนังสือที่มีลักษณะเฉพาะตัว เนื่องด้วยเป็นแหล่งข้อมูลชีวประวัติบุคคลที่มีคุณค่าต่อผู้ที่สนใจศึกษาหรือติดตาม ที่ไม่สามารถหาอ่านหรือซื้อได้ตามร้านจำหน่ายหนังสือหรือแหล่งสารนิเทศทั่วไป นอกจากนี้ร้านขายหนังสือเก่าที่มีราคาค่อนข้างสูง จัดเป็นหนังสือหายาก ตีพิมพ์จำนวนเล่มที่จำกัด หลายเล่มมีเรื่องราวหรือเนื้อหาที่มีความน่าสนใจและมีคุณค่า ซึ่งเนื้อหาที่ตีพิมพ์ลงในหนังสืออนุรักษ์งานศพในบางเล่มมีเรื่องราวเนื้อหาสาระความรู้ข้อมูลข้อเท็จจริงหรือหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ศิลป-วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี เศรษฐกิจ สังคม รวมถึงอัตชีวประวัติของผู้ตายที่เป็นบุคคลสำคัญหรือผู้ที่มีชื่อเสียงในสังคมที่เป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจศึกษาจำนวนมาก ถือเป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่มีคุณค่าต่อผู้อ่านเป็นอย่างมาก ซึ่งจากความต้องการดังกล่าวจึงทำให้เกิดการซื้อขาย-แลกเปลี่ยนหนังสืออนุรักษ์งานศพขึ้น ซึ่งมีเส้นทางการซื้อขาย-แลกเปลี่ยนที่กระทำกันเป็นขบวนการเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงสัมพันธ์กันเป็นวงจรในเชิงธุรกิจ

แผนภาพที่ 2 แสดงเส้นทางการซื้อขาย-แลกเปลี่ยนเป็นวงจรในเชิงธุรกิจ

จุดเริ่มต้นของขบวนการค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพนั้น เริ่มต้นจากจากงานฌาปนกิจศพ หรือพระราชทานเพลิงศพ หรืองานบำเพ็ญกุศลศพในโอกาสต่างๆ ที่ทางผู้จัดงานหรือเจ้าภาพ ได้จัดของชำร่วยสำหรับผู้ที่มีมาร่วมงานเพื่อเป็นที่ระลึกและแทนค่าขอบคุณเป็นหนังสืออนุสรณ์ผู้วายชนม์ โดยเฉพาะผู้วายชนม์ที่เป็นบุคคลสำคัญที่มีชื่อเสียงในวงสังคม เช่น นักการเมือง ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ฯลฯ ซึ่งเชื่อกันว่างานศพของกลุ่มบุคคลดังกล่าว เจ้าภาพหรือทายาทจะพิมพ์หนังสือแจกเป็นของชำร่วย และหนังสือดังกล่าวจะมีความน่าสนใจ และเป็นที่ต้องการในตลาดหนังสืออนุสรณ์งานศพอย่างแน่นอนโดยจะมีบุคคลกลุ่มหนึ่งที่ไม่ใช่แขกที่รู้จักคุ้นเคยกับผู้วายชนม์หรือเจ้าภาพ ที่ทราบข่าวหรือข้อมูล ที่ประชาสัมพันธ์กำหนดการเกี่ยวกับงานพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพของบุคคลต่างๆ จากกรอบข่าวในหนังสือพิมพ์รายวัน บุคคลกลุ่มนี้ คือ กลุ่มคนที่แสวงหาหนังสืออนุสรณ์งานศพโดยการแฝงตัวมาขอรับแจกหนังสืออนุสรณ์งานศพเพื่อส่งขายยังแผงหนังสือเก่า-มือสอง โดยบุคคลเหล่านี้จะต้องทำตัว “เนียน” ให้เข้ากับงาน สถานที่ และผู้คนที่มีร่วมงานคนอื่นๆ ด้วย ซึ่งยากต่อการตรวจสอบได้ว่าใครเป็นใคร ด้วยการแต่งกายสุภาพ ดูดี เช่น ใส่เสื้อเชิ้ตแขนยาว สวมสูท ผูกเนคไท ให้ถูกกับกาลเทศะของงานและเป็นการให้เกียรติกับผู้ตาย โดยบุคคลเหล่านี้จะมีวิธีการต่างๆ เพื่อให้ได้หนังสือจำนวนมากที่สุด ซึ่งการทำให้ได้หนังสือจำนวนหลายๆ เล่มนั้น จะใช้วิธีการ “วน” หรือ “เวียนเทียน” รับหนังสือหลายๆรอบ หรือไปขอรับเพิ่มจากผู้แจกหนังสือ โดยกระบวนการดังกล่าวไม่ได้ทำอยู่เพียงคนเดียว แต่กระทำกันเป็นเครือข่าย เป็นขบวนการ ทำงานกันอย่างรวดเร็ว แบนเนียน อาศัยความเชี่ยวชาญและชำนาญส่วนบุคคล โดยจะไม่ได้รวมกลุ่มกันเป็นทีมงาน แต่ก็ เป็นเครือข่ายที่รู้จักกันเป็นการส่วนตัว

เมื่อได้รับหนังสือแล้วก็จะนำมา “ส่ง” หรือขายต่อให้กับแหล่งจำหน่ายหนังสืออนุสรณ์งานศพต่อไป ซึ่งแหล่งดังกล่าวจะขายจำพวกหนังสือเก่า หนังสือมือสอง ซึ่งการซื้อขายหนังสืออนุสรณ์งานศพมีมาแต่อดีต โดยเริ่มที่แหล่งจำหน่ายย่านเวียงนครเกษม ซึ่งต่อมาได้มีการตั้งแผงลอยบนบาทวิถีในลักษณะ “แบกะดิน” โดยผู้ขายจะวางหนังสือแบอยู่บนเสื่อหรือผ้าใบตามแนวทางเท้าริมคลองคูเมืองเดิมหลังกระทรวงกลาโหมเรื่อยไปจนถึงด้านหลังศาลยุติธรรม ซึ่งต่อมาเมื่อ พ.ศ.2500 เทศบาลนครกรุงเทพฯ ได้จัดระเบียบแผงหรือซุ้มขายหนังสือบริเวณด้านหลังพระแม่ธรณีบีบมวยผม ซึ่งแหล่งการค้าบริเวณดังกล่าวถือเป็นส่วนหนึ่งของตลาดนัดสนามหลวง จนเมื่อกรุงเทพมหานครได้ยุบเลิกตลาดนัดสนามหลวงใน พ.ศ.2521-2525 บรรดาซุ้มหรือแผงขายหนังสือเก่าจึงกระจัดกระจายไปเปิดจำหน่ายตามที่ต่างๆ ทั้งตลาดนัดจตุจักร ชั้นใต้ดินของห้างสรรพสินค้าเซ็นทรัลลาดพร้าว ตลาดนัดวรจักร หรือแผงลอยบนบาทวิถีย่านท่าเตียน-ท่าช้าง โดยเฉพาะแผงจำหน่ายหนังสืออนุสรณ์งานศพบานฑูตเตียน-ท่าช้าง เป็นแผงจำหน่ายหนังสือที่มีกลุ่มผู้สะสมหรือนิยมหนังสืออนุสรณ์งานศพมาเลือกซื้อ-หาหนังสืออนุสรณ์งานศพเป็นประจำ

ดังนั้นในความต้องการหนังสืออนุสรณ์งานศพของผู้นิยมเก็บสะสมหนังสือประเภทนี้ จึงมีผู้แสวงหาหนังสืออนุสรณ์งานศพตามที่ต้องการๆ นำหนังสือมาส่งที่แผงเหล่านี้เรื่อยๆ ซึ่งตามปกติแล้วหากมีการประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพหรือฌาปนกิจศพในเวลา 17.00 น. เจ้าภาพจะแจกหนังสือในช่วงประมาณเวลา 16.00-17.00 น. หนังสือก็จะถูกทยอยส่งมายังแผงตั้งแต่เวลา 16.30-18.00 น. ในวันเดียวกัน แต่หากเป็นวันอาทิตย์ พ่อค้าจะเก็บแผงเร็ว หนังสือจะถูกนำมาส่งในวันถัดไป โดยกลุ่มคนเหล่านี้จะตกลงราคาซื้อขายกับพ่อค้าหรือเจ้าของแผงกันเอง และจะวางจำหน่ายเกือบทุกวันตั้งแต่ช่วงสายๆ จนถึงช่วงเย็น ซึ่งกลุ่มลูกค้าของแผงหนังสือเหล่านี้ คือ ผู้คนทั่วไปที่สัญจรไปมาในย่านดังกล่าว แต่กลุ่มลูกค้าหลัก คือ ผู้ที่สนใจ นิยมสะสมหนังสืออนุสรณ์งานศพ ที่ไม่สะดวกไปขอรับแจกหนังสือตามงานพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพในต่างๆ ในบางวันที่มีงาน ผู้นิยมสะสมหนังสืออนุสรณ์งานศพบางรายจะมารอซื้อที่แผงตั้งแต่เวลา 16.30 น. เลยก็มี

การเดินทางของหนังสืออนุสรณ์งานศพจากเมรุมาสู่แผง นอกจากจะมาจากภายในงานพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพ โดยผ่านทางกลุ่มผู้แสวงหาหนังสืออนุสรณ์งานศพแล้ว ส่วนหนึ่งก็มาจากหน่วยงาน องค์กรหรือสถาบันต่างๆ โดยเฉพาะข้าราชการชั้นสูง ที่หน่วยงานหรือองค์กรต้นสังกัดจะจัดพิมพ์หนังสือแจกร่วมกับทางทายาทผู้วายชนม์หรือเจ้าภาพ ซึ่งในบางงานหนังสือจะเหลือแจกเป็นจำนวนมาก ก็จะถูกแอบนำออกมาส่งขายให้กับแผงหนังสือผ่านทางเจ้าหน้าที่หรือบุคลากรในหน่วยงานนั้นๆ ซึ่งในที่นี้ก็รวมถึงการเดินทางมาจากสถานที่ประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพ โดยผ่านทางเจ้าหน้าที่หรือผู้ปฏิบัติงานประกอบพิธี ที่ทางทายาทผู้วายชนม์หรือเจ้าภาพยินยอมอบให้ในคราวละหลายเล่ม ก็เป็นอีกหนึ่งช่องทางที่ทำให้หนังสืออนุสรณ์งานศพเดินทางสู่แผงหนังสือกันได้เช่นกัน

หนังสืออนุสรณ์งานศพหลายเล่ม มีเส้นทางการเดินทางไปไกลกว่าจากแผงหนังสือเก๋าย่านท่าเตียน-ท่าช้าง โดยมีพ่อค้าหนังสือเก๋าที่เก็งกำไรจากการสะสมหนังสืออนุสรณ์งานศพ โดยการลงทุนซื้อหนังสือจากแผงหนังสือเก๋าตามที่ต้องการๆ เพื่อนำไปจำหน่ายต่อในราคาที่สูงลิ่ว จึงทำให้หนังสืออนุสรณ์งานศพเดินทางจากตลาดล่าง คือ แผงหนังสือเก๋า-มือสองย่านท่าเตียน-ท่าช้าง แผงหนังสือเก๋า-มือสองตลาดนัดวรจักร ร้านหนังสือเก๋าตลาดนัดจตุจักร ฯลฯ ไปสู่ตลาดบน ที่มีหน้าร้านจำหน่ายเป็นกิลด์ลักษณะ มีขนาดใหญ่ในเชิงพื้นที่ มีการจัดหมวดหมู่หรือระบบการบริหารจัดการหนังสือเป็นอย่างดี มีหนังสืออนุสรณ์งานศพให้เลือกซื้อหาจำนวนมากตั้งแต่ระดับบุคคลธรรมดาสามัญ บุคคลสำคัญ พระเถรานุเถระ ฯลฯ ซึ่งจะสามารถพบเห็นร้านหนังสือเหล่านี้ได้จากงานออกร้านจำหน่ายหนังสือในระดับชาติหรือบนเว็บไซต์จำหน่ายหนังสือเก๋าและหนังสืออนุสรณ์งานศพบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต โดยตลาดระดับบนนี้ก็จะมียุคลูกค้าอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นคนที่ไม่ได้สะดวกไปเลือกซื้อหาตามแผงหนังสือที่ต่างๆ ที่กล่าวมา

5. ปัจจัยในการกำหนดหรือตั้งราคาหนังสืออนุสรณ์งานศพ

จะเห็นได้ว่าการจัดพิมพ์หนังสือเพื่อแจกเป็นของชำร่วยที่ระลึกและอนุสรณ์ในงานศพนั้น เป็นได้กระทำกันเป็นธรรมเนียมและค่านิยมอันเป็นส่วนหนึ่งของมิติทางวัฒนธรรม ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการตาย และด้วยคุณค่าและคุณูปการของหนังสืออนุสรณ์งานศพในด้านต่างๆ ทำให้หนังสืออนุสรณ์งานศพเป็นที่ต้องการของบุคคลกลุ่มต่างๆ สำหรับเก็บเป็นของสะสมหรือใช้ประโยชน์ในทางวิชาการ จึงก่อให้เกิดการแสวงหาอันนำไปสู่การซื้อขายแลกเปลี่ยนหนังสืออนุสรณ์งานศพกันเป็นขบวนการ และเมื่อหนังสืออนุสรณ์งานศพเข้าสู่ระบบตลาดแล้วจึงมีการกำหนดหรือตั้งราคาจำหน่ายหนังสืออนุสรณ์งานศพที่ถือเป็นปัจจัยที่สำคัญของการกระบวนกรจัดการธุรกิจนี้ที่ทำให้หนังสืออนุสรณ์งานศพมีมูลค่าเพิ่มในเชิงเศรษฐกิจ ซึ่งในการกำหนดหรือตั้งราคาหนังสืออนุสรณ์งานศพมีปัจจัยที่น่าสนใจ ได้แก่

1) **ความน่าสนใจของเนื้อหา** : หนังสืออนุสรณ์งานศพมีองค์ประกอบหลักๆ นอกจากชีวประวัติผู้วายชนม์และคำไว้อาลัยที่เขียนโดยญาติสนิทมิตรสหายแล้ว ก็จะมีเนื้อเรื่องประกอบที่มีเนื้อหาสาระความรู้ในเชิงวิชาการในด้านต่างๆ โดยเนื้อเรื่องที่น่ามาพิมพ์นั้น อาจเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้วายชนม์ เช่น ผลงาน เรื่องที่ชื่นชอบหรือสนใจ ชีวิตความเป็นอยู่ วงศ์ตระกูล อาชีพ หน้าที่การงาน เป็นต้น ซึ่งผู้ที่หาซื้อหนังสืออนุสรณ์งานศพเพื่อการเก็บสะสมส่วนใหญ่ ไม่ได้รู้จักกับผู้วายชนม์ ทายาทผู้วายชนม์หรือเจ้าภาพเป็นการส่วนตัว แต่มีความสนใจในเนื้อเรื่องที่ทางทายาทผู้วายชนม์หรือเจ้าภาพนำมาพิมพ์ เนื้อหาเหล่านี้ถือเป็นจุดขายหลักของหนังสืออนุสรณ์งานศพ บางเรื่องเป็นเรื่องเฉพาะด้าน ไม่สามารถหาอ่านได้โดยทั่วไป เช่น การนำบันทึกหรือหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เช่น พระราชพงศาวดาร จดหมายเหตุ ตำนานต่างๆ ฯลฯ ซึ่งการนำเอาเนื้อเรื่องต่างๆ มาพิมพ์เป็นหนังสืออนุสรณ์แจกเป็นของชำร่วยในงานศพนั้นก็เป็นการส่งเสริมทางหนึ่งในการเผยแพร่ความรู้และวิทยาการต่างๆ ส่งสังคมวงกว้าง ถือเป็นส่งเสริมวัฒนธรรมการอ่าน

2) **ความชื่อเสียงของผู้ตาย** : บุคคลที่เป็นบุคคลสำคัญมีชื่อเสียงในด้านต่างๆ เป็นที่น่าสนใจในสังคมวงกว้าง เช่น นักการเมือง นักวิชาการ บุคคลสาธารณะด้านต่างๆ หนังสืออนุสรณ์งานศพของบุคคลเหล่านี้จะเป็นที่ต้องการอย่างมากและมักจะมีการจำหน่ายในราคาสูง ถึงแม้ว่าในหลายๆ เล่มจะไม่ได้นำเอาเนื้อเรื่องต่างๆ มาพิมพ์ประกอบ มีแต่เพียงเนื้อหาเกี่ยวกับอัตชีวประวัติและคำไว้อาลัยก็ตาม

3) **การจัดรูปเล่ม** : หนังสืออนุสรณ์งานศพถือเป็นหนังสือที่จัดทำขึ้นเป็นการเฉพาะกิจที่จัดพิมพ์ครั้งเดียว และมีจำนวนเล่มที่จำกัด ทางทายาทผู้วายชนม์หรือเจ้าภาพจึงต้องให้ความสำคัญในการจัดทำเป็นพิเศษ ดีที่สุด มีต้นทุนการจัดพิมพ์สูง ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นเกียรติแก่ตัวผู้วายชนม์เองและวงศ์ตระกูลของผู้วายชนม์ หนังสืออนุสรณ์งานศพจำนวนหลายเล่มจึงมีการจัดพิมพ์จัดทำรูปเล่มที่สวยงาม น่าอ่าน เช่น พิมพ์สี่สี ปกแข็ง ใช้กระดาษอาร์ตมัน ทำให้หนังสือดูมีคุณค่าน่าเก็บรักษาหรือมีไว้ในครอบครอง ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้ราคาจำหน่ายหนังสืออนุสรณ์งานศพจากแหล่งต่างๆ มีราคาสูงตามไปด้วย

4) **อายุหนังสือ** : หนังสืออนุสรณ์งานศพหลายๆ เล่มที่จัดพิมพ์ออกมานานหลายปีย่อมมีราคาจำหน่ายที่สูงกว่าหนังสืออนุสรณ์งานศพที่จัดพิมพ์ขึ้นในยุคปัจจุบัน เพราะหลายเล่มถือเป็นหนังสือเก่าหายาก เช่น หนังสืออนุสรณ์งานศพที่จัดพิมพ์โดยใช้ต้นฉบับเนื้อเรื่องประกอบจากหอพระสมตวชิรญาณสำหรับพระนครหรือที่รู้จักกันว่าหนังสือ “ตราหอ” ซึ่งเป็นหนังสือที่จัดพิมพ์ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5-6 เป็นต้น

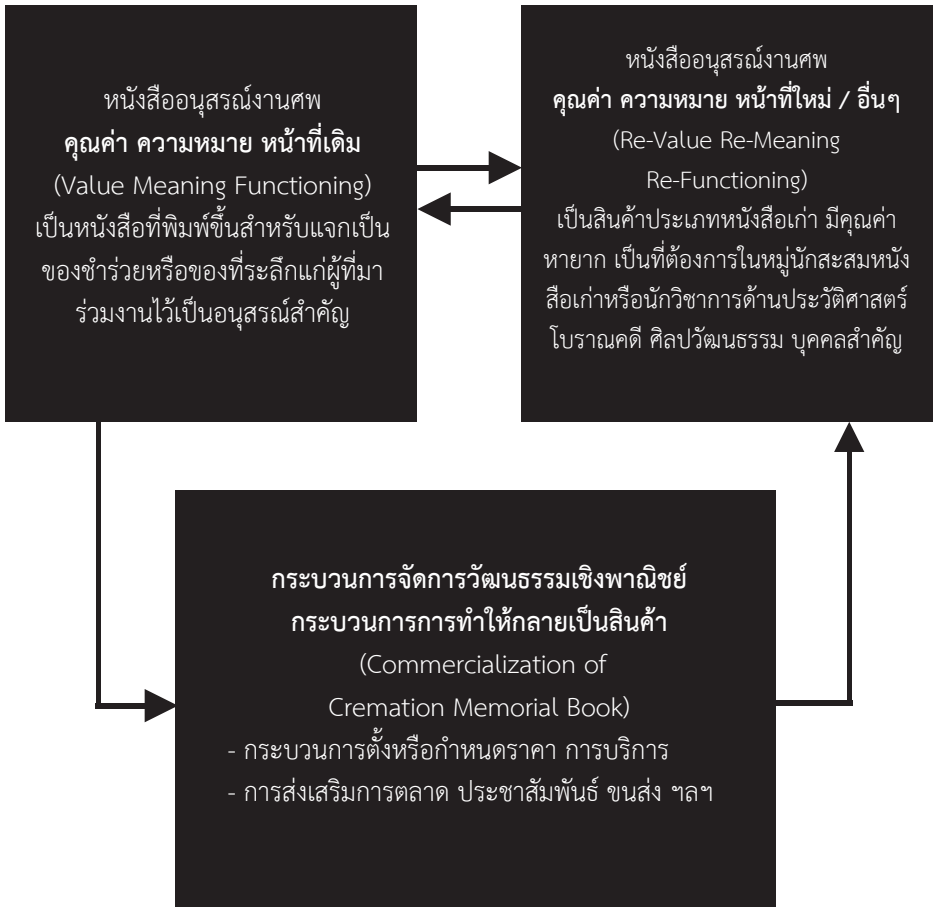
5) **สภาพ** : ด้วยหนังสืออนุสรณ์งานศพจัดอยู่ในประเภทของหนังสือเก่า-มือสอง หนังสืออนุสรณ์บางเล่มที่จัดพิมพ์ขึ้นนานแล้วแต่ยังอยู่ในสภาพที่ดีย่อมมีราคาสูงกว่าหนังสืออนุสรณ์งานศพที่มีสภาพชำรุด แม้ว่าจะจะเป็นหนังสือเล่มเดียวกันก็ตาม

6) **จำนวนเล่มที่มีวางจำหน่าย** : งานพระราชทานเพลิงศพ/ฌาปนกิจศพหลายๆ งานไม่ได้รับรักกุมหรือเข้มงวดในการแจกหนังสืออนุสรณ์งานศพ โอกาสที่หนังสือจะตกมาอยู่ในมือของผู้แสวงหาหนังสืออนุสรณ์งานศพส่งแผงหนังสือ ในปริมาณมากก็มีสูง จึงทำให้หนังสือมีวางจำหน่ายในแหล่งต่างๆ มีมากพอกับความต้องการของผู้ที่สนใจ นักสะสมหรือร้านหนังสือเก่า ก็สามารถตั้งราคาจำหน่ายในราคาที่ไม่สูงมาก แต่หากหนังสือหลุดออกมาวางจำหน่ายในปริมาณน้อย และมีความต้องการสูง ถึงแม้ว่าผู้วายชนม์ไม่ใช่บุคคลสำคัญหรือมีชื่อเสียง ก็อาจทำให้มีราคาสูงได้

7) **ความสัมพันธ์ส่วนบุคคลระหว่างผู้จำหน่ายกับผู้ซื้อ** : การที่ลูกค้า ซึ่งได้แก่ผู้สนใจสะสม จะเลือกซื้อหนังสือได้ในราคาสูงหรือปกติ นั้น ส่วนหนึ่งก็อยู่ที่ความสัมพันธ์ส่วนบุคคลกับผู้ชายหรือพ่อค้าด้วย เช่น หากเป็นลูกค้ามีความสนิทสนมกับพ่อค้าเป็นอย่างดี การเป็นลูกค้าประจำ หรือสามารถเอื้อประโยชน์ทางการค้าซึ่งกันและกันได้ ผู้ซื้อย่อมได้หนังสืออนุสรณ์งานศพที่มีคุณภาพ ราคาย่อมเยาเป็นกันเอง กว่าผู้ซื้อที่เป็นลูกค้าหน้าใหม่หรือลูกค้าขาจร เป็นต้น

6. ขบวนการค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพ กับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในเชิงพาณิชย์

จากเส้นทางการซื้อขาย-แลกเปลี่ยนหนังสืออนุสรณ์งานศพ โดยมีปัจจัยต่างๆที่ก่อให้เกิดการกระทำกันเป็นขบวนการเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงสัมพันธ์กันเป็นวงจรในเชิงธุรกิจ สร้างมูลค่าเพิ่มในเชิงเศรษฐกิจได้ไม่น้อยนั้น กล่าวได้ว่าหนังสืออนุสรณ์งานศพนั้นเป็นสิ่งที่จัดทำขึ้นเพื่อแจกเป็นของชำร่วยแก่ผู้มาร่วมไว้อาลัยเพื่อเป็นที่ระลึกและแทนค่าขอบคุณของเจ้าภาพ มีสิ่งที่มีคุณค่าทางจิตใจ ไม่นิยมซื้อขายโดยทั่วไป แต่เนื่องด้วยมีผู้สนใจซึ่งไม่ได้อยู่ในสถานะของผู้ร่วมงานศพที่รู้จักหรือคุ้นเคยกับผู้วายชนม์ ทายาทของผู้วายชนม์หรือเจ้าภาพงานเป็นการส่วนตัว หากแต่เป็นผู้สนใจ นิยมสะสมหนังสือประเภทนี้ หรือเป็นนักค้าหนังสือเก่า-หายาก จึงทำให้เกิดการแสวงหาหนังสืออนุสรณ์งานศพตามงานต่างๆ ที่กระทำกันเป็นกระบวนการและเป็นขบวนการ โดยมีเงินตราเป็นสื่อกลางในการซื้อขายแลกเปลี่ยน ซึ่งนอกจากจะถือเป็นค่าหนังสือแล้ว ยังหมายรวมถึงค่าประสบการณ์ ค่าเสียเวลา ค่าเดินทาง ขนส่ง ของผู้ที่แสวงหาหนังสืออนุสรณ์งานศพส่งแผงหนังสือ ประกอบกับหนังสืออนุสรณ์งานศพนั้นมีคุณค่าและความหมายในฐานะที่เป็นอนุสรณ์ที่ระลึกสำหรับผู้ที่มีส่วนร่วมงาน ประกอบกับเป็นหนังสือที่จัดทำขึ้นเฉพาะกิจหลายเล่มได้จัดพิมพ์เนื้อหา มีสาระความรู้ที่เป็นประโยชน์ในเชิงวิชาการ มีส่วนให้หนังสือมีคุณค่าเพิ่มขึ้นไปอีกเพื่อตอบสนองความต้องการเก็บสะสมหรือมีไว้ในครอบครอง ด้วยเหตุผลต่างๆ ถือเป็นปัจจัยที่ทำให้ผู้จำหน่ายหรือกลุ่มพ่อค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพใช้ในการกำหนดหรือตั้งราคาเพื่อให้เกิดมูลค่า บางรายมีการส่งเสริมการตลาดที่น่าสนใจเช่นมีการประชาสัมพันธ์หรือการบริการสั่งซื้อ-จำหน่ายออนไลน์บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่เอื้อต่อความสะดวกของผู้บริโภคเป็นสำคัญ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้จึงทำให้หนังสืออนุสรณ์งานศพจึงมีหน้าที่ คุณค่าและความหมายใหม่ กลายเป็นสินค้า ประเภทหนังสือเก่าหายาก โดยมีกลุ่มผู้นิยมสะสมหนังสือประเภทนี้เป็นผู้บริโภคสามารถมีไว้ในครอบครองได้โดยไม่ต้องไปขอรับแจกจากงานศพ

แผนภาพที่ 3 แสดงกระบวนการกลายเป็นสินค้า และการให้คุณค่า ความหมายแบบเดิมและแบบใหม่

หนังสืออนุสรณ์งานศพเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ที่จัดทำขึ้นเพื่อแจกเป็นของขวัญที่ระลึกให้แก่ผู้
ที่มาร่วมไว้อาลัยและรำลึกถึงผู้วายชนม์เป็นครั้งสุดท้ายและแทนคำขอบคุณของเจ้าภาพ ทายาท
ที่ถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสืบต่อเนื่องกันมานับแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จวบจนปัจจุบัน โดยถือเป็น
ทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่เป็นทั้งของเก่าจากอดีต (Heritage) และเป็นของใหม่ (Creation)
เป็นทรัพยากรหรือมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องมองเห็นได้ (Tangible Cultural Heritage)
และเนื้อหาสาระ ความรู้ต่างๆ ที่นำมาจัดพิมพ์เผยแพร่ ก็ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้อง
ไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage) ด้วยเช่นกัน

ทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีความหมายในตัวเอง หนังสืออนุสรณ์งานศพ
ก็จัดเป็นทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีความหมายมากมายหลายด้าน ทั้งยังขึ้นอยู่กับมุมมอง
เงื่อนไขและวัตถุประสงค์ของการนำไปใช้ประโยชน์ของผู้ใช้ ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียใน
มิติต่างๆ เช่น ในมุมมองของผู้จัดพิมพ์ ซึ่งในนี้หมายถึงทางทายาทหรือเจ้าภาพงานศพ คุณค่า
ทางจิตใจของหนังสืออนุสรณ์งานศพถือเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เปรียบเสมือนเป็นตัวแทนของบุคคลที่
ล่วงลับ เพื่อระลึกถึงเกียรติประวัติ ผลงาน คุณงามความดี ตลอดจนคุณูปการในด้านต่างๆ ที่มีต่อ
สังคม อีกทั้งยังเป็นของขวัญแทนคำขอบคุณที่แจกให้แก่ผู้มาร่วมไว้อาลัยและรำลึกถึงผู้วายชนม์
เป็นครั้งสุดท้าย ในมิติของผู้นิยมสะสมหนังสือประเภทนี้ มองว่าหนังสืออนุสรณ์งานศพมีคุณค่า
ทางด้านวิชาการและประวัติศาสตร์ ด้วยเป็นหนังสือที่มีลักษณะเฉพาะตัว จัดเป็นหนังสือหายาก
ตีพิมพ์จำนวนเล่มที่จำกัดเนื่องด้วยเป็นแหล่งข้อมูลชีวประวัติบุคคลที่มีคุณค่าต่อผู้ที่สนใจศึกษา
หรือติดตาม ที่ไม่สามารถหาอ่านหรือซื้อได้ตามร้านขายหนังสือหรือแหล่งสารนิเทศทั่วไป
หลายเล่มมีเรื่องราว เนื้อหาสาระความรู้ ข้อมูล ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์รวมถึงชีวประวัติของ
ผู้ตายที่เป็นบุคคลสำคัญหรือผู้มีชื่อเสียงในสังคมที่มีความน่าสนใจและมีคุณค่าอันเป็นประโยชน์
ต่อผู้สนใจศึกษาหรือติดตามจำนวนไม่น้อย และด้วยคุณค่าด้านความหายากของหนังสืออนุสรณ์
งานศพ ทำให้ในสายตาของกลุ่มผู้ค้าหรือจำหน่ายและกลุ่มผู้แสวงหาหนังสืออนุสรณ์งานศพ
ส่งแผงหนังสือ เห็นว่าหนังสืออนุสรณ์งานศพมีคุณค่าทางเศรษฐกิจกับพวกเขาที่สามารถสร้างรายได้
จากการจำหน่ายหนังสือเหล่านี้ได้ไม่น้อย และในระดับชาติหนังสืออนุสรณ์งานศพถือเป็นสิ่งที่มี
คุณค่าทางวัฒนธรรมของชาติไทย ที่สามารถกล่าวประเทศไทยเป็นประเทศเดียวในโลกที่มีการจัด
ทำหนังสือแจกเป็นของที่ระลึกในงานศพ ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้า การเผยแพร่
วิชาความรู้ รวมทั้งการสร้างนิสัยรักการอ่าน

ด้วยคุณค่าที่น่าับประการของหนังสืออนุสรณ์งานศพ ก่อให้เกิดการบริโภคหนังสืออนุสรณ์งานศพขึ้นในกลุ่มผู้นิยมสะสมหนังสือประเภทดังกล่าว ที่สอดคล้องกับแนวคิดวัฒนธรรมการบริโภค ที่ว่าความต้องการบริโภคหนังสืออนุสรณ์งานศพที่มีนัยที่มากกว่าความเป็นวัตถุสิ่งของที่บริโภคอยู่นั้น เป็นการบริโภคเพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจ สังคมวัฒนธรรม รสนิยม ซึ่งเป็นการบริโภคในเชิงสัญลักษณ์ การบริโภคหนังสืออนุสรณ์งานศพจึงมีสถานะความต้องการมากกว่าการบริโภคเพื่อดำรงชีวิต ทำให้การบริโภคหนังสืออนุสรณ์งานศพของกลุ่มผู้นิยมสะสมหนังสือดังกล่าว คือ การเก็บสะสมที่มุ่งความสำคัญไปยังการครอบครองมากกว่าการใช้สอย จนสามารถสร้างคุณค่าขึ้นจนกลายเป็นความหมายอย่างหนึ่งในการบริโภค จนกลายเป็นกิจกรรมทางสังคมอย่างหนึ่งที่ไม่มีการสิ้นสุด

ความต้องการบริโภค ก่อให้เกิดการเก็บสะสมขึ้น ตามแนวคิดการเก็บสะสม ที่ว่าการเก็บสะสมก็เป็นการบริโภคเฉพาะแบบประเภทหนึ่งที่มีนัยของการเก็บสะสมเพื่อการอนุรักษ์เป็นกระบวนการแสดงให้เห็นถึงความกระตือรือร้นอย่างเลือกสรรและด้วยใจรัก เพื่อให้ได้มาและเป็นเจ้าของสิ่งของที่เป็นประโยชน์ใช้สอยนั้นเปลี่ยนไปจากเดิมที่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของการบริโภค การเก็บสะสมหนังสืออนุสรณ์งานศพ ถือเป็นกิจกรรมที่ทำให้หนังสืออนุสรณ์งานศพกลายเป็นของสะสมที่ก่อให้เกิดการแสวงหาหาไปไครครอบครอง ด้วยปัจจัยของหนังสืออนุสรณ์งานศพที่จัดเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ที่จัดทำขึ้นในจำนวนที่จำกัด จัดพิมพ์เพียงครั้งเดียว สิ่งเหล่านี้ทำให้หนังสืออนุสรณ์งานศพมีลักษณะเฉพาะที่ทำให้ได้รับความนิยมนิยมและเก็บสะสมในกลุ่มคนกลุ่มหนึ่ง ให้เชื่อว่าการเก็บสะสมหนังสืออนุสรณ์งานศพทำให้ตนเองเป็นผู้ที่มีความพิเศษกว่าบุคคลอื่นๆ ด้วยมีรสนิยมหรือความชื่นชอบ ต้องการสะสมในสิ่งที่เป็นบุคคลอื่นๆ นั้นไม่มี หรือไม่สามารถเข้าถึงของสะสมดังกล่าวได้เหมือนตน ส่งผลให้ผู้สะสมมีคุณค่า ศักดิ์ศรี หน้าตา ภาพลักษณ์ สถานภาพและพื้นที่ในสังคม อีกทั้งยังเป็นผู้ที่ทำได้หวังการหนังสืออนุสรณ์งานศพนั้นคือคัมภีร์ชีวิตซ้ำอีกด้วย

หนังสืออนุสรณ์งานศพนั้นเป็นสิ่งที่จัดทำขึ้นเพื่อแจกเป็นของขวัญแก่ผู้มาร่วมไว้อาลัย เพื่อเป็นที่ระลึกและแทนค่าขอบคุณของเจ้าภาพ เป็นสิ่งที่มีคุณค่าทางจิตใจ ไม่นิยมซื้อขายโดยทั่วไป แต่เนื่องด้วยมีผู้สนใจซึ่งไม่ได้อยู่ในสถานะของผู้ไปร่วมงานศพที่รู้จักหรือคุ้นเคยกับผู้วายชนม์ ทายาทของผู้วายชนม์หรือเจ้าภาพงานเป็นการส่วนตัว หากแต่เป็นผู้สนใจนิยมนิยมสะสมหนังสือประเภทนี้ หรือเป็นนักค้าหนังสือเก่าหายาก จึงทำให้เกิดการแสวงหาหนังสืออนุสรณ์งานศพตามงานต่างๆ ที่กระทำการเป็นกระบวนการและเป็นขบวนการ โดยมีเงินตราเป็นสื่อกลางในการซื้อขายแลกเปลี่ยน ซึ่งนอกจากจะถือเป็นค่าหนังสือแล้ว ยังหมายรวมถึงค่าประสบการณ์ ค่าเสียเวลา ค่าเดินทาง ขนส่ง ของผู้ที่แสวงหาหนังสืออนุสรณ์งานศพส่งแผงหนังสือ ประกอบกับหนังสืออนุสรณ์งานศพนั้นมีคุณค่าและความหมายในฐานะที่เป็นอนุสรณ์ที่ระลึกสำหรับผู้ที่มาร่วมงาน

ประกอบกับเป็นหนังสือที่จัดทำขึ้นเฉพาะกิจ หลายเล่มจัดพิมพ์เนื้อหาสาระความรู้ที่เป็นประโยชน์ในเชิงวิชาการ สิ่งเหล่านี้มีส่วนทำให้หนังสืออนุรักษ์งานศพมีคุณค่าเพิ่มขึ้นไปอีกเพื่อตอบสนองความต้องการเก็บสะสมหรือมีไว้ในครอบครอง ปัจจัยเหล่านี้ทำให้ผู้จำหน่ายหรือกลุ่มพ่อค้าหนังสืออนุรักษ์งานศพใช้ในการกำหนดหรือตั้งราคาเพื่อให้เกิดมูลค่า บางรายมีการส่งเสริมการตลาดที่น่าสนใจเช่นมีการประชาสัมพันธ์หรือการบริการสั่งซื้อ-จำหน่ายแบบออนไลน์บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่ช่วยเอื้อต่อความสะดวกของผู้บริโภคเป็นสำคัญ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้จึงทำให้หนังสืออนุรักษ์งานศพมีหน้าที่ คุณค่าและความหมายใหม่ กลายเป็นสินค้าประเภทหนังสือเก่าหายาก โดยมีกลุ่มผู้นิยมสะสมหนังสือประเภทนี้เป็นผู้บริโภค สามารถมีไว้ครอบครองได้โดยไม่จำเป็นต้องไปขอรับแจกในงานศพ ดังแสดงไว้ในแผนภาพการจัดการหนังสืออนุรักษ์งานศพตามกรอบแนวคิดในเชิงการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในเชิงพาณิชย์

ถึงแม้ว่าการจัดการหนังสืออนุสรณ์งานศพในเชิงธุรกิจการค้าที่กระทำกันเป็นลักษณะ
เครือข่าย ขบวนการ โดยมีบริบท ลักษณะ ขั้นตอน วิธีการหรือกระบวนการต่างๆ บางประการ เช่น
หนังสืออนุสรณ์งานศพเป็นสิ่งที่จัดพิมพ์ขึ้นเพียงครั้งเดียวและมีจำนวนที่จำกัด จัดได้ว่าเป็นของหาย
ากอย่างหนึ่ง มีกลุ่มผู้ที่นิยม สะสม ชื่นชอบ เฉพาะกลุ่ม มีวิธีการ ขั้นตอน กระบวนการการให้ได้
มาไว้ในครอบครองที่ไม่โปร่งใส ไม่ตรงไปตรงมา มีตลาดหรือแหล่งจำหน่ายที่รู้จักเป็นการเฉพาะ
หรือแม้กระทั่งซื้อขายกันในมูลค่าที่สูง ฯลฯ ที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกับขบวนการค้าโบราณวัตถุนั้น
แต่ขบวนการค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพ เป็นธุรกิจที่ไม่ผิดกฎหมายใดๆ เพราะไม่มีกฎหมายใดๆ มี
บทลงโทษผู้ที่กระทำความผิดฐานลักทรัพย์หรือชิงทรัพย์สิ่งของที่มีไว้สำหรับแจกเป็นของขวัญที่ระลึก
สำหรับในด้านจริยธรรมนั้น ส่วนหนึ่งถือว่าไม่ผิดหลักจริยธรรม เนื่องจากผู้ที่ไปร่วมงานศพทุกคน
ต่างมีสิทธิที่จะได้รับแจกหนังสืออนุสรณ์งานศพโดยชอบธรรม อีกส่วนหนึ่งถือว่าผิดหลักจริยธรรมนั้น
เนื่องมาจากการกระทำของกลุ่มผู้แสวงหาหนังสือ (พวกฝึกกลุ่มต่างๆ) ที่ตั้งใจแฝงตัวเข้าไปรับ
หนังสือเพื่อนำไปส่งเสนอขายยังแผงหนังสือ ซึ่งการกระทำดังกล่าวนี้ไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์
ของการพิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานศพ ซึ่งต่างกับขบวนการค้าโบราณวัตถุที่เป็นธุรกิจที่ผิดกฎหมาย
และจริยธรรมโดยตรง

ในขณะเดียวกันปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการธุรกิจค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพ
ทั้งปัจจัยที่ส่งผลต่อการซื้อ-ขายหนังสืออนุสรณ์งานศพและปัจจัยที่ส่งผลต่อการกำหนดต้นทุน
และตั้งราคาจำหน่ายหนังสืออนุสรณ์งานศพนั้นถือเป็นส่วนสำคัญมีผลต่อความต้องการความนิยม
ในหนังสืออนุสรณ์งานศพ เช่นเดียวกับการจัดการพระเครื่องในเชิงพุทธพาณิชย์

ขบวนการค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพ ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมกับผู้ที่เกี่ยวข้อง
ในขบวนการค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพทุกคน ประโยชน์ทางตรงนั้นทำให้กลุ่มผู้นิยมสะสม
หนังสือประเภทดังกล่าวมีโอกาสพบเจอกับหนังสือเล่มต่างๆ มากมาย หลายๆ เล่มอาจไม่ต้องลงทุน
ไปขอรับแจกในงานศพบุคคลที่ไม่รู้จักมักคุ้น กลุ่มผู้แสวงหาหนังสืออนุสรณ์งานศพส่งแผงหนังสือ
และกลุ่มผู้ค้าหรือจำหน่ายหนังสือดังกล่าวมีรายได้เลี้ยงชีพจากการซื้อขายแลกเปลี่ยนหนังสือ
ทางทายาทผู้วายชนม์ เจ้าภาพงานศพก็อาจรู้สึกยินดีที่หนังสือที่ตนมีโอกาสจัดพิมพ์ได้เผยแพร่ไปยัง
กลุ่มคนกลุ่มอื่นๆ ในสังคมวงกว้างที่ไม่มีโอกาสไปขอรับแจกจากงาน ก่อให้เกิดอานิสงส์ทั้งแก่
ผู้วายชนม์และผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ อันสอดคล้องและตรงตามเป้าประสงค์ของการจัดพิมพ์หนังสือ
อนุสรณ์งานศพ

ส่วนประโยชน์ที่ได้รับทางอ้อมนั้น สังคมอาจเกิดความตื่นตัวในการใช้ประโยชน์จากหนังสือ อนุสรณ์งานศพมากขึ้น ปลุกฝังและส่งเสริมให้ผู้คนในสังคมมีนิสัยรักการอ่าน ส่งผลให้เกิดความ ประณีต บรรจง พิถีพิถันการจัดพิมพ์หนังสือให้น่าอ่านและเก็บรักษาสะสมมากขึ้น

ดังนั้นธุรกิจค้าหนังสืออนุสรณ์งานศพ ถือได้ว่าเป็นการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมที่เกิด ประโยชน์สูงสุดต่อวงการหนังสือและสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่วิถีทางและกระบวนการดังกล่าวนั้นยังคง รักษาเป้าหมาย ปณิธานและวัตถุประสงค์ของการจัดทำหนังสือมาตั้งแต่แรก คือ เพื่อเผยแพร่ ความรู้ต่างๆซึ่งและด้วยคุณค่าอันนับประการของหนังสืออนุสรณ์งานศพในด้านต่างๆ ก่อให้เกิด การสร้างสร้างรายได้เลี้ยงชีพให้กับคนชายขอบหรือผู้ด้อยโอกาสในสังคมโดยเฉพาะกลุ่มผู้แสวงหา หนังสือฯ ส่งแผงหนังสือประเภทกลุ่มผีขึ้นกลางดงนั้นคุณูปการของหนังสืออนุสรณ์งานศพจึงก่อให้เกิด อานิสงส์ผลบุญแก่ทั้งตัวผู้ขายขนมผู้จัดพิมพ์และผู้ได้รับประโยชน์จากหนังสือในทุกมิติ

หนังสืออนุสรณ์งานศพหลายเล่มมีคุณค่าหลายด้าน โดยเฉพาะคุณค่าในด้านวิชาการ แขนงต่างๆ ดังที่กล่าวมา แต่ด้วยข้อจำกัดที่อยู่ในสถานะของการเป็นหนังสือแจก ไม่มีจำหน่ายใน ร้านหนังสือทั่วไป นอกเสียจากแหล่งจำหน่ายหนังสืออนุสรณ์งานศพที่เป็นที่รู้จักกันอยู่เฉพาะกลุ่ม ผู้สะสมหนังสือประเภทดังกล่าว โดยเฉพาะหนังสืออนุสรณ์งานศพจัดพิมพ์ขึ้นโดยหน่วยงานต่างๆ ซึ่งหากเป็นไปได้นอกจากจะพิมพ์สำหรับแจกแล้ว ควรจัดพิมพ์สำหรับจำหน่าย ร่วมสมทบทุนหรือ บริจาคเพื่อขอรับหนังสือด้วย เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้คนทั่วไปที่ไม่มีโอกาสหรือไม่สะดวกไปขอรับ แจกจากงานศพได้มีโอกาสครอบครองหนังสือเหล่านี้บ้าง

ประเทศไทยถือเป็นประเทศเดียวในโลกที่มีธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมการจัดทำ หนังสืออนุสรณ์งานศพ นอกจากการเผยแพร่ความรู้ทางวิชาการที่มีคุณค่าและคุณูปการของหนังสือ เหล่านี้แล้ว หนังสืออนุสรณ์งานศพยังสะท้อนความหมายของชีวิตบุคคลต่างๆ กลายเป็นความทรงจำ และประวัติศาสตร์สังคมร่วมกัน

บรรณานุกรม

โกศล ช่อผกา. “หนังสืออนุสรณ์งานศพสามัญชนเล่มแรกของสยาม?”.

เข้าถึงเมื่อวันที่ 13 สิงหาคม 2554. เข้าถึงได้จาก <http://www.thaibiography.com/index.php?lay=show&ac=article&id=539011528>

นवलจันทร์ รัตนากร ชูติมา สัจจานนท์และมารศรี ศิวรักษ์. “ห้องสมุดหนังสืออนุสรณ์งานศพ”.

ปกิณกะเรื่องหนังสือไทยสมัยรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2524.

ศิริเพ็ญ น้าสกุลและสุ่มยวดี เมฆสุด. “สารพัดสารพันงานสร้างสรรค์ หนังสืองานศพ ส่วนหนึ่งของหนังสืองานศพวัดบวรนิเวศวิหาร”. **จดหมายเหตุสมาคมจดหมายเหตุไทย**, 4 (ตุลาคม 2540-กันยายน 2541).

สงวน อั่นคง. “การแจกหนังสือเป็นของชำร่วย”. **สิ่งแรกในเมืองไทย**, กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2529.

স্যันต์ ไพรัชญาจิตร. **archaeopen 10 ปี โบราณคดีชุมชน The First Decade of Community Archaeology.** กรุงเทพฯ : ศูนย์ศึกษาพัฒนาโบราณคดีชุมชน. 2553.

สุพัฒน์ ส่องแสงจันทร์. **การศึกษาประเภทของหนังสืออนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพที่คัดลอกเรื่องจากต้นฉบับของหอสมุดแห่งชาติและเรื่องที่ได้จากแหล่งอื่น ๆ ระหว่าง พ.ศ. 2501-2510,** กรุงเทพฯ : ม.ป.พ., 2512.

อนุমানราชชน, พระยา. **ฟื้นความหลังเล่ม 4,** พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : ศยาม, 2547

เอนก นาวิกมูล. “หนังสือพิมพ์-หนังสืองานศพ”. **ตลาดเล็ก ๆ The little market,** กรุงเทพฯ : สายธาร, 2552.

พระประจิติ
สมเด็จพระนเรศวรมหาราช
พระนิพนธ์
สมเด็จพระกรมพระยาต๋องรพีานุภาพ

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทาน
ในทันตวาทพระเพลิงพระบรมศพ
พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ฯ

ณพระเมรุมาศท้องสนามหลวง
วันที่ ๒๙ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๕๓

